ПОРОГИ

Культурно-політичний місячник для українців у Чеській Республіці
POROHY Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince v České republice

№ 4/2025, рік XXXIII | č. 4/2025, ročník XXXIII
Усі електронні випуски часопису "Пороги" знайдете на: **porohy.cz**
facebook.com/PorohyJournal | instagram.com/porohyjournal

ВЕРОНІКА ПОЗНЯК: СПІВ, ЩО ЄДНАЄ НАРОДИ І ЗЦІЛЮЄ СЕРЦЯ

3-7

Колонка в соцмережі: Віталій Портников про паралелі між Україною і Боснією; Хроніки громади; Дайджест новин;

8-13

Чехія стає полем битви у гібридній війні диктатур проти демократії: аналіз щорічного звіту Служби безпеки та інформаці ЧР;

14-22

Розмова: Вероніка Позняк; Бойчукізм: як Михайло Бойчук зробив українське мистецтво авангардом XX століття

Віталій Портников про паралелі між Україною і Боснією

Однією з найстрашніших подій фіналу і без того жахливого XX століття є трагедія у Сребренице, 30-ту річницю якої відзначають нині. Для тих, хто вірив, що після Другої світової війни нічого подібного в Європі вже не може повторитися, саме Сребреница стала справжнім прозрінням. Стало очевидно: уроки минулого не засвоєні, війна може спалахнути будь-де, людяність – не гарантія, навіть після мільйонів жертв.

Для українців і Сребреница, і облога Сараєва, і вся Боснійська війна тривалий час залишалися на периферії свідомості. І коли ми сьогодні запитуємо себе, чому в Європі вже забувають про Бучу, а обстріли українських міст не потрапляють до перших рядків новин, варто згадати про те, як ми самі сприймали боснійську трагедію. До моменту масового вбивства у Сребренице події на Балканах почали втомлювати європейців і поступово зникали з інформаційного простору. Саме тому ця різанина шокувала світ – і надовго залишила слід у пам'яті.

Не можу сказати, що війни в колишній Югославії були в центрі моєї журналістської роботи, але все ж таки я стежив за ними уважніше, ніж більшість моїх співвітчизників. І не лише тому, що цікавився Балканами ще з дитинства та не мав мовного бар'єру, а й тому, що завжди розумів: те, що відбувається там сьогодні, може статися з нами завтра. У цьому я ніколи не мав сумнівів.

Тому Боснійська війна й геноцид у Сребренице стали для мене страшним уроком. І уроком, до того ж, не засвоєним європейськими суспільствами і нами самими.

По-перше, мене вразили висновки, яких дійшов цивілізований світ. Замість того, щоб довести, що етнічні чистки не можуть бути толеровані, Захід вирішив якнайшвидше зупинити війну. І зробив це шляхом фактичної легітимізації насильства. Замість багатонаціональної, багаторелігійної Боснії з'явилася нежиттєздатна конструкція: боснійські серби залишилися на територіях, звідки вигнали мусульман і хорватів, отримавши там майже державний статус. Водночас їм не дозволили приєднатися до Сербії – щоб зберегти недоторканність міжнародно визнаних кордонів. І так суспільство, що погодилося на етнічне очищення, залишилося не тільки не покараним, а й фактично винагородженим. А Боснія як держава досі лишається глибоко проблемною. Це дуже нагадує сучасні підходи до можливого "замирення" України через фактичне визнання російського контролю над окупованими територіями.

По-друге, щоб припинити війну, Захід вирішив співпрацювати з одним із її головних винуватців – Слободаном Мілошевичем. Диктатор, чия політична поведінка згодом стане зразком для Путіна, став "архітектором миру" й посередником, попри те що лідери боснійських сербів були лише його маріонетками. Це визнавав навіть сенатор Джозеф Байден, який згадував, як Мілошевич особисто "викликав на килим" Радована Караджича – лише для того, щоб показати американським переговірникам, хто є справжнім архітектором процесу. Мілошевич скористався цим тріумфом і зробив власні висновки, коли почав готувати новий геноцид – уже в Косові.

По-третє, саме під час Боснійської війни я побачив, наскільки ефективною може бути авторитарна пропаганда. Сербська, а за нею й російська. Більшість навіть серед тих, хто уважно стежив за подіями, вважали, що це звичайний етнічний конфлікт. Але насправді це була війна між демократією й диктатурою. Етнічне питання було лише інструментом у руках белградського режиму. Як і сьогодні в Путіна. Я й сам був здивований, коли в Москві зустрів делегацію боснійського керівництва з блокованого Сараєва, в якій були не лише мусульмани, а й серби та хорвати. Це суперечило поширеному в медіа образу "виняткова етнічної" війни.

По-четверте, хоча тоді це було неочевидно, саме Боснійська війна ознаменувала повернення Луб'янки на міжнародну арену. Формально російська влада ще не брала участі у війні, але контакти між ФСБ і лідерами боснійських сербів, як-от Караджичем і Ратком Младичем, були тісними. Саме завдяки підтримці з Москви ці двоє десятиліттями уникали правосуддя. Тим часом російські дипломати вдавали із себе нейтральних посередників. Віталій Чуркін, який згодом стане рупором Путіна в ООН, тоді ще працював як "ліберальний дипломат" і гнівно критикував лідерів боснійських сербів. Але, можливо, просто грав відведену йому роль – інакше як би він згодом зробив таку блискучу кар'єру?

Ну, й із роками стало ясно, що такі глибокі рани не гояться. Боснійці не навчилися жити з ними. І ми, цілком можливо, не навчимося теж. Але навчитися переживати трагедію, коли вона вже сталася, необхідно.

Саме Боснійська війна стала прологом до війни в Україні. А Сребреница – прологом до Бучі.

Ми часто порівнюємо свій досвід із Хорватією – й у 2022 році мали примарний шанс саме на хорватський сценарій. Але наразі все йде за боснійським. І головне наше завдання – не дозволити Заходу разом із Росією реалізувати саме цей сценарій. Інакше ми станемо маргінальною нежиттєздатною державою – десь між Заходом і Росією. Державою, яка не буде цікавою навіть її власним мешканцям. ■

26

червня на своїй сторінці у соцмережі Українська ініціатива Південної Моравії оприлюднила постанову Комітету з питань національних меншин Південно-Моравського краю Чехії, в якій одноголосно засуджується поширення проявів нетерпимості до національних меншин, які все частіше з'являються у публічному просторі, особливо в політичних кампаніях.

Ініціатива створення документа належала Ільнарі Дудаш — засновниці організації "Українська ініціатива Південної Моравії" у співпраці з Йозефом Влахом з організації IQ Roma servis.

У документі йдеться про глибоке занепокоєння зростанням риторики ненависті, упереджень і стигматизації представників національних меншин. Комітет рішуче засудив зловживання цією темою задля політичного зиску, закликав публічних діячів до поваги, порозуміння та утримання від поділяючих висловлювань.

Також висловлено солідарність із усіма національними меншинами, що є частиною життя у регіоні, зокрема з тими, хто нині стикається з неприйняттям або надмірною критикою.

Постанову буде надіслано всім головам парламентських партій Чехії, а також лідерам політичних сил, які мають шанси пройти до парламенту за результатами останніх опитувань.

Зазначена ініціатива з'явилася на тлі зростаючої політичної ворожнечі, зокрема до українців. Такі настрої, наприклад, активно використовує у своїй риториці партія SPD Томіо Окамури, що відома антиукраїнськими гаслами у своїй передвиборчій кампанії. ■

Gromada.cz

4

документальні стрічки представляють Україну і в головному конкурсі, і в супровідних програмах Карловарського міжнародного кінофестивалю цьогоріч.

За головну нагороду — "Кришталевий глобус" — змагається стрічка "Divia" режисера Дмитра Грешка. Фільм знятий "без слів" — це картини чудової української природи, її страждань від війни та відродження. У Карлових Варах відбулася світова прем'єра фільму.

Ще два українські фільми представлені в позаконкурсній секції "Горизонти". Серед них — "2000 метрів до Андріївки" режисера Мстислава Чернова, власника "Оскара" за його попередній фільм "20 днів у Маріуполі". І цей фільм виробництва України і США, про визволення села Андріївки під Бахмутом, уже отримав низку нагород — зокрема, на українському кінофестивалі DocuDays UA, на Копенгаґенському міжнародному фестивалі документального кіно чи на американському кінофестивалі Sundance.

Також представлений фільм "Стрічка часу" режисерки Катерини Горностай. Цей кінодокумент показує повсякденне життя учнів і вчителів в Україні в час війни, зокрема на прифронтових і деокупованих територіях.

В окремій секції представлені фільми з цьогорічного кінофестивалю короткого фільму Pragueshorts, серед них і найкращий фільм Національного конкурсу цього фестивалю — I Died in Irpin ("Я померла в Ірпені") режисерки Анастасії Фалілеєвої. Жанр цього фільму виробництва Чехії, Словаччини й України незвичний: документальний мультфільм.

Нагадаємо, що це вже 59-й міжнародний кінофестиваль, який проходить у Карлових Варах з 4-го по 12-те липня. ■

Ukraina.radio.cz

3

мільйони крон на закупівлю евакуаційних автобусів, медичних рюкзаків і акумуляторних станцій отримала Україна від Середньочеського краю.

Це відбулось в рамках щойно укладеного меморандуму про співпрацю між Київською областю та Середньочеським краєм. Як сказала голова краю Петра Пецкова, укладання меморандуму було формальністю, бо край допомагав Україні і без такого документу. Але таким чином край виявляє свою солідарність із Україною, додала вона. Документ підписали представники обох партнерських регіонів в адміністрації Середньочеського краю в Празі.

Вперше таке партнерство з Київською областю було задекларовано ще 2018 року; чинність того меморандуму була три роки. Нинішній підписаний на п'ять років. Серед передбачених ним галузей співпраці — розвиток підприємництва, обмін досвідом у стійкій енергетиці і підвищенні енергетичної ефективності, розвиток сучасних і цифрових технологій у промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я й освіті, а також сталий розвиток транспорту і транспортних мереж. Крім того, співпраця стосуватиметься і подолання наслідків шкод, завданих довкіллю, захисту довкілля й біорізноманітності, розвитку науки, освіти, досліджень та інновацій, а також пропагування культури і мистецтва, і підтримки туристичного руху.

Середньочеський край надає Україні допомогу від самого початку повномасштабного вторгнення Росії. Три роки тому край надав 10 мільйонів крон на забезпечення основних життєвих потреб мешканців України і відновлення потерпілих від війни регіонів. Військовий шпиталь у Харкові отримав вісім санітарних машин і три вантажівки лікарняних ліжок. А Київська область отримала 12 уживаних автобусів для підвезення дітей до шкіл. ■

Ukraina.radio.cz

260

тисяч українських біженців можуть залишитися в Чехії назавжди. Такі цифри показують дослідження Boston Consulting Group та Інституту Аспена для чеського Міністерства праці.

У дослідженні прогнозується, що така кількість біженців може осісти в Чехії на постійній основі до 2035 року. Згідно з ним, загальна кількість іноземців у Чехії може зрости до 1,36 мільйона упродовж наступного десятиліття. У дослідженні зазначається, що 70% українських біженців, імовірно, залишаться в Чехії надовго, однак на ці прогнози суттєво вплине розвиток ситуації в Україні.

Присутність українських біженців помітно вплинула на чеський ринок праці. Їхній приїзд частково компенсував хронічну нестачу працівників, особливо в галузях будівництва, промисловості та обслуговування. Втім, незважаючи на позитивні зміни на ринку праці, існують серйозні перешкоди для повної інтеграції: мовний бар'єр, невизнання професійних кваліфікацій, навантаження на соціальні та медичні системи. Подолання цих проблем, за словами авторів, є ключовим для довготривалого успіху інтеграції.

Згідно з опитуванням Чеського центру вивчення громадської думки, 75% українських біженців у кінці 2024 року планували залишитися в Чехії або іншій країні, тоді як у грудні 2022 року таких було лише 43%. Це свідчить про глибокі зміни в довгострокових планах біженців, спричинені тривалістю війни. ■

Expats.cz

114

музеїв та галерей було зруйновано або пошкоджено в наслідок російської агресії проти України, понад тисячу пам'яток культурної спадщини України було втрачено.

З метою збереження культурних пам'яток уряд Чехії розглядає питання про надання Україні мобільної цифрової установки Archa III. Це вже відомий проєкт "Ковчег" для захисту та оцифрування української культурної спадщини, яка опинилася під загрозою через війну. Чехи допомагають захистити рідкісні рукописи, книги, архіви та інші неоцінені артефакти шляхом реставрації, консервації й цифровізації. Це частина ширшої ініціативи "Допомога українській культурі", яку координує Міністерство культури Чехії разом з іншими організаціями.

За даними Мінкультури найбільших втрат та збитків зазнала культурна інфраструктура в Донецькій, Харківській, Запорізькій, Херсонській, Київській, Миколаївській та Луганській областях. В переліку об'єктів, які сильно пошкоджені або зруйновані під час війни: музеї Одеси (художній, морський, археологічний), Харківський художній музей, садиба Михайла Коцюбинського в Чернігівській області тощо.

Броньований автомобіль "Ковчег" спеціально розробили для роботи у небезпечних умовах для перевезення спеціалістів, а також обладнання для реставрації та оцифрування. Розробкою такої універсальної станції займалася Національна бібліотека ЧР разом із Військово-технічним інститутом.

"Ковчег" їздить на постраждалі від війни території, а також створює цифрові копії та 3D-скани об'єктів. Наприклад, це можуть бути фрески, які не можливо вилучити з місця розташування тощо. ■

Proukrainu.blesk.cz

2%

ВВП Чехія витратила на оборону у 2024 році. Про це пише чеська інформагенція ČTK посилаючись на провідних експертів щодо дій нинішнього уряду у сфері безпеки та оборони.

Це важлива стратегічна мета, яка свідчить про серйозність намірів країни у сфері безпеки. Проте експерти застерігають: це лише початок, і потрібно суттєво збільшити інвестиції та оптимізувати закупівлі озброєння.

Уряд прем'єра Петра Фіали отримав високу оцінку за безкомпромісну допомогу Україні. Відкриття військових складів і постачання зброї у найнебезпечніший момент війни експерти називають ключовим кроком, який зміцнив не лише безпеку, а й авторитет Чехії. Особливо відзначають сталість цієї підтримки, зокрема ініціативу із закупівлі боєприпасів для України.

Натомість однією з головних поразок уряду вважають недостатню боротьбу з гібридними загрозами. За словами Мартини Геранової з університету CEVRO, дезінформація, яку поширюють ворожі держави, становить загрозу не тільки безпеці, а й самій демократії в Чехії. Відмова уряду активно протистояти цій проблемі може вплинути на результат наступних парламентських виборів.

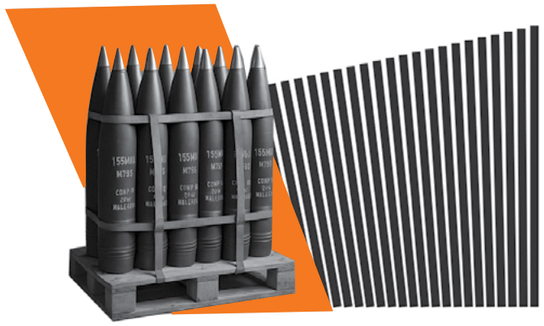
Ще одним викликом стала нестача фахівців у збройних силах. Міністерство оборони лише нещодавно почало реагувати, підвищивши зарплати. Але, як вказують експерти, уряд досі не готовий обговорювати нові форми служби, які могли б допомогти створити резерви й посилити кадрову базу армії.

Фахівці також звертають увагу на проблеми у взаємодії між Міністерством оборони та Генеральним штабом, а також на те, що уряд не зумів забезпечити широку політичну підтримку для оборонних ініціатив. Частково це пов'язують і з діяльністю опозиції, яка не завжди проявляє конструктивність у питаннях безпеки. ■

Gromada.cz

Німеччина виділила понад мільярд євро на снаряди для України через чеську ініціативу

Міністр закордонних справ Чехії Ян Ліпавський подякував Німеччині за співпрацю у закупівлі і постачанні артилерійських боєприпасів. Це здійснюється в рамках так званої чеської ініціативи. За його словами, німецький внесок — один із найбільших серед країн.

Зі свого боку Німеччина вже виділила понад мільярд євро на підтримку цієї програми. І планує й надалі підтримувати закупівлю снарядів через Чехію.

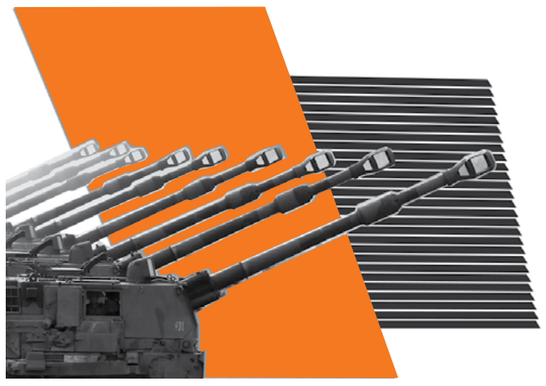
Чеська ініціатива це міжнародна програма, яку Чехія запустила, щоб закуповувати артилерійські снаряди для ЗСУ за межами ЄС. Чехія домовляється про постачання на світових ринках, а партнери — фінансують ці закупівлі.

Представник німецької сторони Вадефуль високо оцінив цю програму та наголосив, що федеральний уряд Німеччини звертається до інших європейських партнерів із закликом перевірити свої запаси на предмет надання додаткової військової допомоги Україні. Стосовно чеської пропозиції обмежити пересування російських дипломатів у зоні Шенгену, Вадефуль наголосив на необхідності ретельно опрацювати правовий механізм її реалізації. Він зазначив, що Німеччина вже дотримується суворих стандартів безпеки при акредитації російських дипломатів. ■

Proukrainu.cz

США запускають міжнародний канал постачання зброї для України: нова ініціатива Трампа

Президент США Дональд Трамп 15 липня оголосив про нову оборонну угоду, згідно з якою союзники по НАТО купуватимуть американське озброєння та передаватимуть його Україні. Йдеться про системи ППО Patriot, ракети великої дальності та артилерійські боєприпаси.

"*Це дуже вигідна угода. Дуже багаті країни купують найкраще обладнання у світі — а ми його виробляємо*", — заявив Трамп у Вашингтоні під час зустрічі з генеральним секретарем НАТО Марком Рютте.

Озброєння буде надходити як із чинних запасів, так і з нових виробничих партій. За словами Рютте, щонайменше вісім країн НАТО готові оплатити постачання зброї.

Зараз Україна має близько восьми систем Patriot, але значна частина з них зосереджена навколо Києва. Інші міста залишаються вразливими до російських ракетних ударів. Patriot — єдина система, здатна ефективно перехоплювати балістичні ракети, що летять на великі відстані.

Очікується, що серед переданої зброї можуть бути і ракети JASSM, здатні вражати цілі в глибині території РФ, а також 155-мм снаряди, необхідні на фронті. Угода також є прибутковою для США: одна батарея Patriot коштує близько $1 млрд, ракета JASSM — $1,5 млн, а один артилерійський снаряд — тисячі доларів.

Таким чином, Вашингтон активізує роль посередника між західними партнерами та українською армією, перетворюючи власний оборонпром на головний рушій підтримки України. ■

Nytimes.com

Країни "коаліції охочих" узгодили нові кроки підтримки України та тиску на Росію

Зустріч лідерів країн "коаліції охочих" — міжнародного об'єднання держав, які надають всебічну підтримку Україні — відбулася 10 липня одночасно в Лондоні, Римі та у віртуальному форматі. Уперше до перемовин приєдналися представники США. Під час зустрічі було погоджено нові кроки для зміцнення безпеки України, посилення санкцій проти Росії та підготовки до післявоєнного врегулювання.

Учасники зустрічі підтримали мирні ініціативи США та зусилля Президента Зеленського щодо досягнення справедливого миру.

Відзначено, що за останні чотири місяці Росія лише посилила удари по цивільному населенню — понад 700 загиблих та 3500 поранених. Коаліція закликала Кремль до припинення атак і погодження на перемовини. Лідери домовились про нові санкційні заходи проти енергетичного та фінансового секторів РФ, включаючи обмеження щодо "тіньового флоту" та постачань з третіх країн. Погоджено надати Україні щонайменше €40 млрд військової допомоги у 2025 році, з акцентом на ППО та засоби протидії дронам. Країни також підтримали ідею створення багатонаціональних сил Multinational Force Ukraine для стабілізації ситуації після завершення бойових дій.

У фінансовій площині лідери готують колективний план підтримки держбюджету України на 2026 рік та розглядають шляхи використання заморожених російських активів на користь України. ■

Consilium.europa.eu

Єврокомісія схвалила "роумінговий безвіз" для України

Європейська комісія погодила надання Україні доступу до політики Roam like at Home, що дозволить українцям користуватися мобільним зв'язком у країнах Європейського Союзу без додаткових витрат на роумінг. Це означає, що під час подорожей до ЄС громадяни України зможуть телефонувати, надсилати SMS та користуватися мобільним інтернетом за тарифами свого українського оператора — як удома. Офіційне приєднання України до цієї політики очікується з 1 січня 2026 року.

Про це повідомив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль під час засідання уряду. "*Єврокомісія погодила надання Україні так званого "роумінгового безвізу" — приєднання до політики ЄС Roam like at Home*", — поінформував очільник уряду. За його словами, це вагомий крок на шляху до глибшої економічної інтеграції України в європейський простір.

"*Наразі уряд схвалює рішення Комітету асоціації Україна–ЄС про взаємне відкриття сектору роумінгу. Це частина процедури фіналізації набуття роумінгового безвізу*", — додав Шмигаль, підкресливши, що це рішення є стратегічно важливим для українських споживачів та бізнесу. Зі свого боку постійний представник уряду у Верховній Раді Тарас Мельничук пояснив, що Кабінет Міністрів схвалив проєкт рішення Комітету асоціації Україна–ЄС щодо взаємного надання Україною та Європейським Союзом режиму внутрішнього ринку для сектора роумінгу в мережах мобільного зв'язку загального користування.

Він наголосив, що реалізація цього рішення створить необхідні правові та технічні передумови для наступних кроків на шляху до повноцінного приєднання України до єдиної роумінгової зони ЄС "Роумінг як вдома", що в підсумку значно спростить життя мільйонам українців у Європі. ■

Ukrinform.ua

Чехія стає полем битви у гібридній війні диктатур проти демократії

Новий річний звіт Служби безпеки та інформації Чеської Республіки (BIS) чітко окреслює спектр загроз, які впливають на внутрішню стабільність країни. Документ зосереджується на зовнішніх впливах — зокрема, Росії та Китаю — які діють через агентуру, цифрові платформи, релігійні структури, бізнес-інвестиції та штучний інтелект.

Звіт за 2024 рік, що був опублікований 10 липня, вказує на зростання зовнішніх спроб атакувати ключові державні установи й тестувати стійкість чеської критичної інфраструктури. Росія та Китай, за словами розвідки, залишаються найактивнішими в шпіонажі на території Чехії, і BIS цілеспрямовано протидіє їхній діяльності.

Кібершпіонаж

Як і в попередні роки, у 2024-му були виявлені традиційні спроби або успішні компрометації пристроїв чи мереж, що зазвичай здійснюються через зловживання вразливостями або фішинг. Окрім цього, BIS вивчала і випадки, коли зловмисник тимчасово отримував фізичний доступ до пристроїв. Зазвичай це відбувається за межами ЄС — у країнах, куди подорожують громадяни Чехії та стають об'єктами особливого розвідувального інтересу. Ризиковими вважаються, як правило, недемократичні країни, що мають наступальні кіберздібності. BIS застерігає: кібершпіонаж часто є значно ефективнішим способом здобуття цільової інформації, ніж традиційний.

Такі випадки часто трапляються під час робочих поїздок, коли приймаюча сторона використовує перевагу свого середовища та змінює програму перебування так, щоб учасники тимчасово не мали доступу до своїх пристроїв (ноутбуків чи телефонів). У цей час зловмисники можуть фізично отримати доступ до пристрою й інфікувати його шкідливим програмним забезпеченням без відома власника. Метою є шпигунство — отримання інформаційної переваги для майбутніх торгових, дипломатичних чи інших переговорів.

Інструкції з Китаю

У звіті BIS також згадує діяльність китайської компанії Emposat, яка збудувала на території Чехії супутникову наземну станцію. Мета — комунікація з китайською супутниковою мережею Jilin, якою керує державна компанія Chang Guang Satellite Technology. Цю компанію ЄС та США внесли до санкційного списку за надання світлин високої роздільної здатності російській ПВК "Вагнер" в Україні.

BIS зазначає, що діяльність компанії Emposat відповідає визначенню ризикованої іноземної інвестиції згідно із законом №34/2021 Sb. Мінпромторг ініціював перевірку внаслідок якої Чеський телекомунікаційний уряд не надав Emposat дозволу на використання частот супутникового зв'язку. Згодом уряд заборонив її експлуатацію.

Звіт наголошує: приватні китайські компанії є інструментами державного шпигунства — вони зобов'язані виконувати інструкції Комуністичної партії Китаю.

Молодь в зоні ризику

BIS також звертає увагу на радикалізацію молоді в інтернеті та використання відкритих AI-інструментів для створення фейків. Величезний обсяг і якість фальшивок перетворюють ШІ на "зброю масової дезорієнтації".

"За кожною дрібною провокацією — стратегічний задум: "перевтомити демократію".

У цьому контексті згадуються і соцмережі як інструмент розповсюдження пропаганди. BIS відзначає тривожну тенденцію онлайн-радикалізації молоді, особливо хлопців. У 2024 році моніторинг охопив близько двох десятків осіб віком від 13 до 21 років. У більшості випадків радикалізація відбувалася автономно — через соцмережі TikTok та Telegram, без прямих зв'язків з екстремістськими організаціями. Молодь із дисфункційних родин чи в ізоляції шукала спільноту "своїх", виявляючи інтерес до насильства та праворадикальних ідей. Один із підлітків був у контакті з рекрутерами Ісламської держави. Влітку BIS попередила спробу теракту на "Rainbow Pride" у Братиславі, готовану групою неповнолітніх.

Основним фактором радикалізації є алгоритми соцмереж, які поступово занурюють користувача в інформаційні бульбашки. Для протидії необхідна міжвідомча співпраця — не лише спецслужб, а й шкіл, батьків і соціальних служб.

Росія як головна загроза

РФ залишається головною загрозою, намагаючись підважити підтримку України та нав'язати власну інформаційну парадигму. Спостерігається широкий спектр кібероперацій.

Зокрема у 2024 році BIS задокументувала тривалий та глибоко структурований випадок російського впливу, здійснюваного через медіа-поле. Центральною фігурою цієї операції була Наталія Судлянкова, громадянка Білорусі, яка проживала в Чехії з дозволом на довгострокове перебування, оформленим у статусі шукачки притулку. Її основна публічна діяльність — журналістика та робота в галузі зв'язків з громадськістю для російськомовної аудиторії на території Чехії. Проте виявилося, що її роль не обмежувалася публіцистикою. BIS підтвердила її довготривалу співпрацю з офіцерами спецслужб, які діяли під дипломатичним прикриттям у посольстві РФ у Празі. До 2021-го року вона була ключовою лобісткою інтересів державної компанії "Росатом", зокрема в контексті участі Росії у тендері на розширення АЕС "Дуковани". Після того, як російських постачальників було виключено з тендеру, її діяльність набула більш деструктивного характеру.

У 2021–2022 роках її активність координував офіцер ГРУ Олексій Шавров. Під його керівництвом Судлянкова публікувала низку статей, зокрема матеріали з критикою чеської неурядової організації, а також публікації проти надання допомоги Україні. Фінансування її діяльності здійснювалося через криптовалюту, кошти передавались через посередника — загальна сума винагороди сягала десятків тисяч євро.

У 2024 році фокус її дій змістився на дискредитацію санкційної політики ЄС, зокрема — намагання підважити легітимність обмежень, накладених на олігарха Алішера Усманова (якого ЄС вважає одним із фінансистів війни Росії проти України). Для цього Судлянкова координувала пу-

блікації як у Чехії, так і в низці інших європейських країн. Знову ж таки, йдеться про десятки тисяч євро, виплачені в криптовалюті через зв'язану особу.

Зрештою, у квітні 2025 року Наталію Судлянкову внесено до чеського національного санкційного списку, їй надано 30 днів на залишення території країни.

Диверсії телеграм-агентів

Пожежа автобуса в празькому депо. Самозайманці пакунки, які прибувають до Чехії авіатранспортом. Анонімні фото об'єктів військової логістики. На перший погляд — поодинокі, хаотичні інциденти. Проте BIS подає їх як складові частини гібридної стратегії Кремля, що розгортається без зайвої уваги — через смартфони, Telegram-канали і фінансову наживу.

Ця стратегія має назву "Telegram-агенти." Йдеться про нову форму диверсійної діяльності, де виконавцями стають соціально вразливі люди, яких Росія вербує через месенджери або тіньові мережі, не розкриваючи справжнього замовника. Операції — дешеві, масштабовані, важковідслідковувані.

Telegram-агенти вербуються в інтернеті через оголошення з привабливими обіцянками легкого заробітку: "*Сфотографуй склад — отримаєш 200 євро*" чи "*Перекинь пакунок — отримаєш 300*" тощо.

Усі дії формально виглядають як приватні ініціативи, але за ними стоїть система, координована через канали, пов'язані з російською військовою розвідкою (ГРУ). До Telegram-агентів звертаються і через кримінальні кола — організоване злочинне середовище, особливо з країн ЄАЕС або Латинської Америки, стає каналом доставки "виконавців" до країн ЄС.

Найбільш відомий епізод — підпал автобуса в депо Клічов у Празі. Злочин вчинив громадянин Колумбії, який прибув до Чехії саме для виконання цього "завдання". Його завербували через Telegram-канал, де під виглядом "роботи кур'єра" йому запропонували гроші за підпал транспортного засобу.

Це не просто кримінал — це демонстрація уразливості. Як зазначає BIS, сам факт виконання диверсії іноземцем, завербованим дистанційно, є серйозним тривожним дзвінком: інформаційні технології знівелювали географічну відстань між Кремлем і центром Європи.

Ще один відомий випадок — пересилання самозаймистих пакунків авіатранспортом до Європи, зокрема до Чехії. Метою є створення хаосу, паніки, а не обов'язково фізичної шкоди. Крім того, BIS фіксує поширення оголошень про оплату за фото і відео стратегічних об'єктів — військових складів, залізничних розв'язок, місць передачі гуманітарної чи військової допомоги Україні. Головний ефект таких дій — психологічний. Як пояснює BIS, цілі Кремля — не лише пошкодити конкретні об'єкти, а зламати довіру громадян до держави, створити ілюзію невидимої війни, у якій будь-хто може стати мішенню.

Інформаційні технології знівелювали відстань між Кремлем і центром Європи.

Це підриває віру в безпеку в публічному просторі, підсилює тиск на уряди країн-членів ЄС і НАТО з метою зменшення підтримки України. За кожною дрібною провокацією — стратегічний задум: "перевтомити демократію".

Кіберфронт: як ГРУ атакує чеські установи

У 2024 році активізувалася діяльність хакерських груп, пов'язаних із російськими спецслужбами — зокрема, APT28, Ember Bear та інші, афілійовані з ГРУ. Наймасштабніша атака, яку фіксувала BIS, використовувала вразливості Microsoft Outlook для викрадення зашифрованих паролів чеських держустанов.

Це була частина ширшої кампанії, спрямованої на країни ЄС і НАТО. Чеська військова розвідка спільно з союзниками провела операцію Dying Ember, яка дозволила перервати доступ хакерів до інфраструктури. Проте сама присутність таких атак демонструє: кіберпростір став головною ареною війни.

Сірі схеми Росії

Санкційна політика Європейського Союзу суттєво ускладнила доступ російської економіки — і насамперед військово-промислового комплексу — до технологій і комплектуючих західного виробництва. Але навіть за умов ізоляції російські компанії знаходять способи отримати необхідне. Одним із важливих вузлів у цій сірій логістиці стає Чехія. Про це у своєму звіті доповідає BIS.

Деякі чеські виробники навмисно переправляли продукцію до Росії через країни ЄАЕС та Китай.

Росія створила високотехнологічну, організовану й гнучку систему обходу санкцій, у якій використовуються фіктивні угоди, транзит через треті країни, перекручування митних кодів, офшорні компанії та безневинні на вигляд чеські фірми.

У 2024 році зафіксовано випадки, коли чеські виробники навмисно переправляли продукцію до Росії через країни Євразійського економічного союзу або Китай. Офіційно — жодних порушень: товари експортуються до Вірменії, Казахстану чи Китаю. Але далі — вже не чеська юрисдикція. Продукція через посередників прямує до кінцевого замовника — російського підприємства, часто пов'язаного з оборонною сферою.

Ці схеми функціонують завдяки формальній відсутності прямих контрактів між чеською і російською сторонами, що ускладнює доведення умислу. Однак BIS має достатньо оперативної інформації, яка підтверджує: певні чеські компанії діють свідомо і цілеспрямовано, шукаючи "обхідні стежки" до ринку, який формально для них закритий.

Як зазначається у звіті BIS, після розширення санкційного списку ЄС зросло навантаження на чеську експортну систему контролю. Чеські державні органи, відповідальні за ліцензування й перевірки, опинилися у ситуації браку персоналу й фінансування.

Це створює вразливість: у переповненій системі легше провести "сірі" експортні транзакції, приховавши їх серед тисяч легальних. Частина компаній користується цією ситуацією, щоб просувати складні схеми експорту "непомічено".

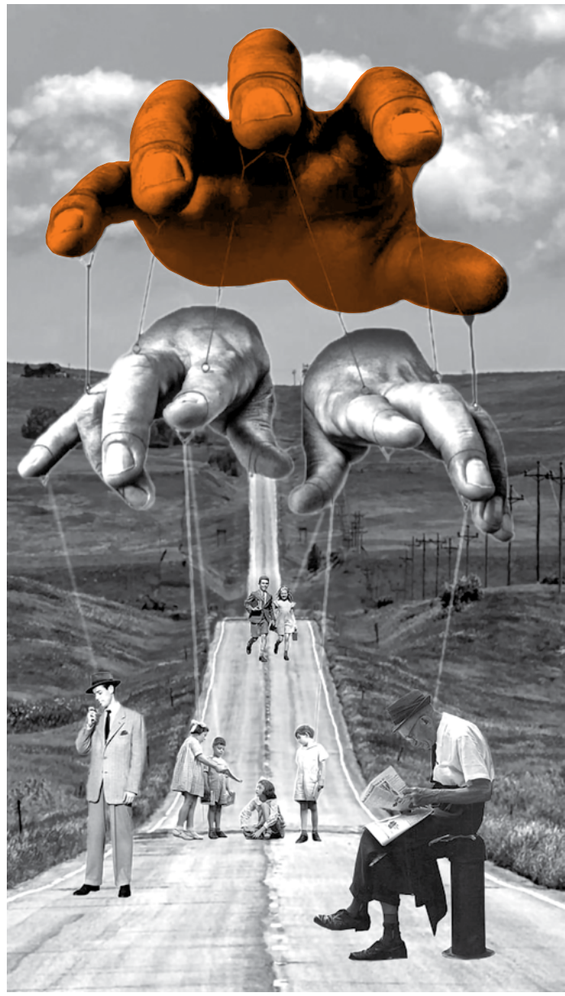
Але уряд Чехії не залишає ці процеси без уваги. За участі BIS ведеться розслідування низки випадків, а також реалізується спільна стратегія контррозвідки з партнерами із країн Шенгену. Сам звіт чесно визнає: успішна протидія таким сірим схемам можлива лише за умови посиленої міжнародної координації, ефективної аналітики даних та значного розширення повноважень контролюючих органів.

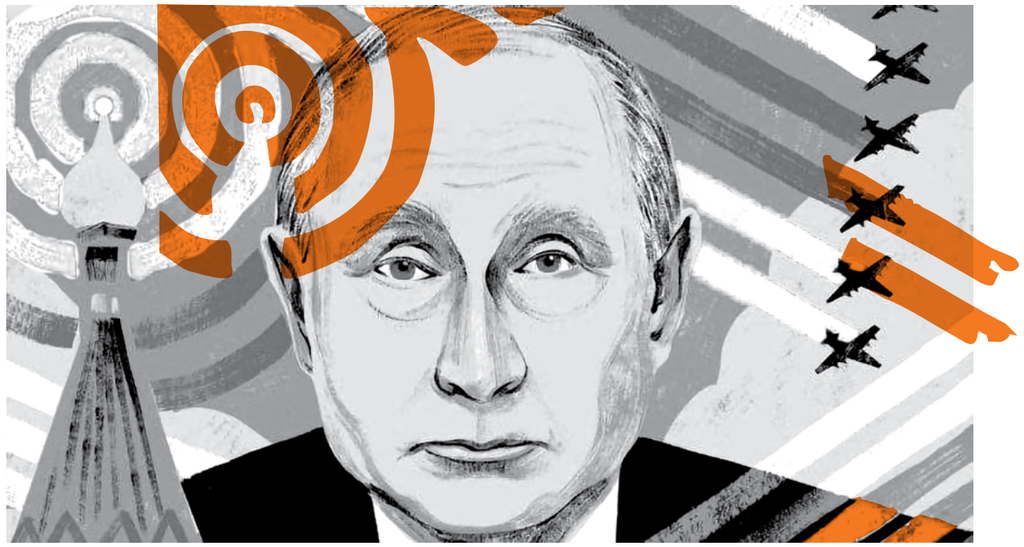
Чеський бізнес довго підтримував торговельні зв'язки з Росією. І хоча після 2022 року переважна частина виробників змінила ринки збуту, дехто свідомо намагається зберегти вигоду, порушуючи моральні, політичні та правові межі.

Як підсумовує BIS, успіх санкційної політики вимірюється не лише ухваленими документами, а й здатністю держави і бізнесу — не шукати шпарин у законі, а дотримуватись його духу.

Московська церква як канал впливу

Також у звіті зазначається: один із найвитриваліших інструментів впливу Росії залишається на периферії суспільної уваги. Це — церква, а точ-

ніше — Російська православна церква Московського патріархату, яка діє й на території Чеської Республіки.

Московський патріархат формально не порушує законів, не виступає з відвертими проросійськими заявами чи закликами. Але сам факт його постійної лояльності до Кремля, а також до політичної лінії президента РФ, не викликає в BIS жодного сумніву.

Патріарх Кіріл — глава Російської православної церкви — перебуває під санкціями Чеської Республіки. Це санкції не лише персональні, а й політичні: вони стали реакцією на активну підтримку, яку очільник РПЦ висловлює агресії Росії проти України. Його риторика — виправдовування "священної війни" та проповідницька підтримка насильства — це не питання теології, а інструмент легітимізації політичного зла. І попри це, релігійна структура, що йому підпорядковується, діє на території Європейського Союзу, зокрема в Чехії, де офіційно зареєстровані парафії Московського патріархату. Жодних гучних скандалів, жодних маргінальних заяв. Але й жодного дистанціювання від російської політики теж немає. Тиха присутність — не означає нейтральність. BIS зазначає, що відсутність активних публічних проявів підтримки Кремля не означає політичної нейтральності. Навпаки — саме така "тиша" є ознакою обережної, адаптованої до західного контексту тактики. Московський патріархат працює як канал впливу, який:

- підтримує ідеологічну прив'язаність до "рускава міра";
- легітимує присутність російських імперських наративів серед релігійних громад;
- створює атмосферу довіри до офіційної позиції Москви, особливо серед російськомовної діаспори.

Цей тип діяльності не підпадає під кримінальні статті, але має стратегічне значення — зокрема для довготривалого утримання прихильності серед вірян, які можуть стати елементами гібридного впливу у майбутньому.

Парафії Московського патріархату в Чехії орієнтовані переважно на російськомовну спільноту. В умовах ізоляції офіційної російської пропаганди в мас-медіа, церква може стати альтернативним інформаційним каналом, особливо для вразливих до духовного авторитету категорій населення: людей похилого віку, неасимільованих мігрантів, нових репатріантів. Там, де вже не працюють Sputnik чи RT, може працювати проповідь. І хоча її зміст формально — поза політикою, контекст і тиша також є позицією.

Відсутність активних публічних проявів підтримки Кремля не означає політичної нейтральності.

BIS не стверджує, що всі представники Московського патріархату в Чехії є агентами впливу. Проте їхня інституційна лояльність до режиму Путіна не підлягає сумніву. Це — ідеологічна лінія, що проходить не тільки через державні інститути РФ, а й через церковну вертикаль.

Чи варто дозволяти організації, очільник якої виправдовує воєнні злочини, діяти на території демократичної держави — це питання, що залишається політичним і правовим викликом для Чехії.

Московський патріархат у Чехії не є релігійною проблемою. Він є питанням державної безпеки. Його діяльність, хоч і законна, повинна бути предметом стратегічної уваги — так само, як і інші канали гібридного впливу Кремля. Церква — це не просто храм. Це — інституція з потенціалом мобілізації, легітимації та втручання. І коли така інституція — вірна диктатурі, мовчання стає зброєю.

Втручання у електоральне поле

BIS оприлюднила факт, який підтверджує найгірші підозри західної спільноти: російські спецслужби безпосередньо впливають на виборчі процеси в ЄС через структури, замасковані під медіа.

Цього разу мова йде про проєкт Voice of Europe — формально незалежний медіаресурс, який здійснював свою діяльність з Праги, але по суті був інструментом геополітичної операції, спрямованої на вплив на вибори до Європейського парламенту 2024 року.

Згідно з інформацією, наданою в звіті BIS стверджується, що координація проєкту здійснювалася через двох громадян України:

Російські спецслужби безпосередньо впливають на виборчі процеси в ЄС через структури, замасковані під медіа.

- **Віктора Медведчука** — проросійського політика, який тривалий час відігравав роль головного транслятора позицій Кремля в Україні;
- **Артема Марчевського** — медіаменеджера, пов'язаного з Медведчуком, який безпосередньо керував функціонуванням платформи з території Чехії.

Обидва діяли в інтересах російської сторони. Метою було створення інструменту впливу на європейських виборців через медіа, що мімікрують під аналітичні або альтернативні джерела інформації, але насправді просувають меседжі, вигідні Кремлю.

Voice of Europe не виглядала як пропаганда в класичному розумінні. Там не було радянських гасел чи прямого цитування Путіна. Натомість публікації мали форму коментарів, інтерв'ю, авторських колонок, які формували "передвиборчі наративи", зокрема:

- підрив довіри до інституцій ЄС;
- звинувачення європейських урядів у втягуванні країн у "чужу"війну в Україні;
- просування антиміграційних і антиукраїнських тез;
- посилення скепсису до санкційної політики проти РФ.

Формально — це просто "альтернативна точка зору". Фактично — навмисна кампанія з впливу на електоральні настрої, з акцентом на підтримку політичних сил, що виступають за "мир з Росією", скасування санкцій, обмеження підтримки України.

BIS не тільки викрила зв'язки між Voice of Europe та проросійськими політиками — служба зібрала підтвердження того, що діяльність проєкту фінансувалася безпосередньо з російських джерел.

Кошти передавались через посередників, використовувалися криптовалютні канали. Частина бюджету витрачалася не лише на утримання сайту чи знімання інтерв'ю, а й на непряме фінансування кандидатів або впливових публічних осіб, які просували вигідні РФ тези у публічному просторі. Це дозволяло Кремлю не лише формувати інформаційне тло, а й створювати мережу лояльних чи залежних акторів у європейській політиці.

Після того, як BIS передала інформацію уряду Чехії, Марчевський був внесений до національного санкційного списку, після чого він залишив територію країни. Це рішення підтримало МЗС Чехії, вказавши на неприйнятність втручання у внутрішні політичні процеси демократичної держави з боку іноземних агентів.

Видання Voice of Europe тимчасово припинило активну діяльність, проте його архіви й методи залишилися в інформаційному просторі. Такі інструменти легко переналаштовуються під інші назви, платформи, формати.

Випадок Voice of Europe — це сигнал для всієї Європи. Росія діє не лише через хакерів, дипломатів чи розвідників. Вона будує медіа, фінансує "альтернативних" експертів, підтримує кандидатів, формує лояльні мережі — і робить це системно, послідовно й професійно.

Європейська демократія постає перед викликом, який не вирішується простою забороною чи блокуванням. Тут потрібна відкритість, критичне мислення, прозорість політичного фінансування і державна увага до каналів впливу, які ховаються за ширмою свободи слова.

Чехія стала однією з перших країн, яка прямо, через державний звіт безпеки, назвала речі своїми іменами. І хоча проєкт Voice of Europe тимчасово зупинено, принцип його дії не зник. Він множиться, модифікується, ховається за новими брендами.

Звіт BIS дає чітке розуміння: Москва і Пекін нарощують гібридну агресію проти Європи і проти Чехії зокрема, з добре окресленими тактичними й стратегічними цілями. BIS вважає цю загрозу довгостроковою та багатоаспектною. Вона включає інфільтрацію у ЗМІ, політикум, бізнес, кіберпростір і громадську думку — й вимагає скоординованої відповіді з боку Чехії та союзників у ЄС і НАТО. ■

Текст: Олег Баланда

ВЕРОНІКА ПОЗНЯК: СПІВ, ЩО ЄДНАЄ НАРОДИ І ЗЦІЛЮЄ СЕРЦЯ

Історія цієї зустрічі почалася зі звуку. Домовляючись про інтерв'ю з Веронікою, я знала, що вона проводить воркшоп української пісні, але не очікувала, наскільки чарівним буде цей досвід. Наша зустріч відбулася у віддаленій дерев'яній хатинці, схованій серед природи Прокопського яру в Празі, яку я знайшла не за картою, а за звуком багатоголосого співу. Він линув так дивовижно і водночас органічно, ніби вплітаючись у місцевий ландшафт. Здавалося, наче сама українська пісня проросла тут, у самому серці Європи.

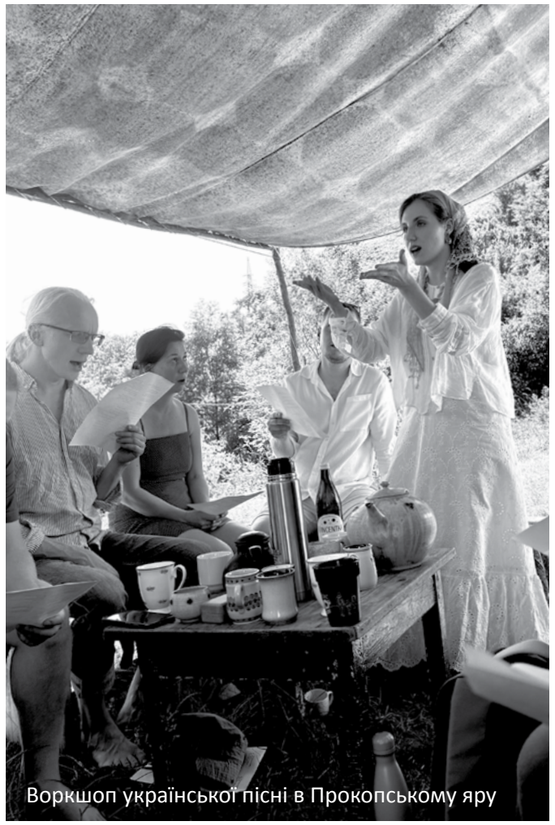
У центрі цього звукового виру, на ґанку в оточенні людей, я і зустріла Вероніку Позняк. Акторка, музикантка, педагогиня, чий голос став водночас мистецьким, терапевтичним і дипломатичним інструментом. Її майстерня співу стала для чехів вікном у глибини української душі, формуючи нове поле для діалогу, де автентика є ключем до порозуміння. У своїй багатогранності вона втілює образ сучасної культурної амбасадорки.

У цьому матеріалі — відверта історія про її шлях від бабусиної пісні до великої сцени, про внутрішню силу та відданість своєму корінню, які дозволяють зберігати власну ідентичність далеко від дому та збагачувати нею простір навколо себе.

– Яку найважливішу цінність ти винесла з родинного середовища? За що найбільше вдячна своїм близьким?
– Напевно, найголовніше, що дала мені родина — це переконання, що я маю бути освіченою й сильною. Змалку пам'ятаю, як усі — і бабуся з дідусем, і мама з татом — багато читали й обговорювали прочитане. Я завжди з теплом згадую вечори в Хмельницькому: в кожній кімнаті хтось читає книжку. Це мене дуже надихало. Я теж хотіла читати, бути такою самою розумною.

– А як виникло бажання піти творчим шляхом — у спів, театр?
– Якщо чесно, моя мама не змогла реалізувати себе так, як мріяла. Вона виросла в селі, де можливостей було небагато, хоча з дитинства була дуже творчою. Коли вона переїхала до Києва вчитися на юриста — тоді це вважалося престижною професією — вона вирішила, що її дитина матиме все, чого їй бракувало: гуртки, музичну школу, мистецтво.

І це справді спрацювало. З дитинства мене оточувало мистецтво: тато показував фільми, захоплювався акторами, ми часто бували у філармонії. Це велика перевага життя у великому місті — ти маєш доступ до високої культури й можеш спробувати себе в різних сферах. Мені дали ці можливості, а я обрала те, що було найбільше до душі: театр і музика. Для мене вони нероздільні.

Воркшоп української пісні в Прокопському яру

– Коли згадуєш Україну, що постає передусім: місце, звук чи, може, конкретні люди?
– Є кілька образів. Перший, що одразу виникає в пам'яті — це як я лежу на горищі в Хмельницькому у бабусі з дідусем. В нас там є такий виступ біля сходів — я влітку завжди читала там книжки. Засмагала і читала. І ось цей момент, коли бабуся кличе: "Ходи їсти, доцю Верусю!" — він закарбувався у моїй пам'яті як дуже живий і теплий.

Другий образ — це мої самотні прогулянки Києвом. Завжди уявляю, як іду Андріївським узвозом на Софіївську площу.

Ці два моменти — дуже глибокі для мене.

– Чому ти обрала Львів для навчання? Чим для тебе є цей період твого життя?
– Львівський період у мене асоціюється насамперед із становленням особистості. Саме там я вперше по-справжньому відчула себе дорослою: з'їхала від батьків, почала самостійне життя. Це були виклики, з якими доводилося справлятися самій.

Я була ще підлітком — мені було лише 18. Пам'ятаю, як іноді не було що їсти, але я соромилась просити грошей у батьків, бо вже відчула внутрішню сепарацію — ніби я маю справлятися сама, заробляти, як доросла людина. Цей досвід загартував мене.

Щодо вибору Львова — тут теж особлива історія. Коли я прийшла на консультацію до університету Карпенка-Карого в Києві, один із викладачів, подивившись мій виступ, сказав зі зневагою: *"Тебя нада ламать"*. Мовляв, я вже занадто сформована, маю свій світогляд і якусь акторську школу — а йому потрібні інші, молодші дівчата. Це мене відштовхнуло. Я зрозуміла, що не зможу навчатися в такої людини. Та й загалом тоді було відомо, що до Карпенка часто вступають "по знайомству".

Тоді ж у Києві гастролював Львівський театр імені Леся Курбаса з виставою "Чекаючи на Ґодо". Ми пішли на неї з тіткою, яка вже її бачила й сказала, що, можливо, серед акторів буде викладач зі Львова. Я відвідала виставу — і це змінило моє бачення театру. Побачила того самого викладача — і вирішила: я хочу до нього. Поїхала на консультацію — і відчула зовсім інший підхід. Це людина, яка надихає, мислить, ділиться. Я зрозуміла, що хочу навчатися саме у Львові. Це був мій переломний момент — момент дорослішання.

– Театр Курбаса, як він сформував тебе? Як впливає цей досвід у твоїй роботі за межами України?
– Так, безперечно. Я можу виокремити кілька речей, які досі несу з собою зі школи Курбаса. Передусім — це глибока уважність до тексту, вміння читати між рядків, відчувати підтексти. І, звісно, надзвичайно важлива робота з голосом, з піснею — бо в театрі Курбаса ритуальні техніки, звук, спів є фундаментальними елементами. Я досі працюю з голосом так, як нас навчали там.

Крім того, я винесла з цього театру дуже сильну потребу — творити попри все. Хоча... відверто кажучи, коли я тільки потрапила в театр Курбаса, на мене ліг важкий тягар: я мусила реалізуватись як молода акторка. Це "мусиш" довго тиснуло на мене. Це було наче внутрішнє гасло: "Я мушу! Я маю! Я зобов'язана!" І лише зовсім нещодавно я змогла його відпустити.

Я вдячна театру Курбаса, що пройшла через цей етап: з усвідомленням, що можу відкривати інші горизонти, шукати себе далі. Цей театр дав мені потужний імпульс. І хоч мій шлях пішов далі — я з великою повагою згадую вчителів, які заклали в мене основу.

– Щодо проєкту, в якому ти брала участь із 2015 по 2019 рік — етногурт "Ягоди". Що можеш розповісти про цей досвід?
– Це був дуже важливий для мене досвід — передусім як для мисткині. Я навіть не уявляла, що вже з першого курсу університету почну активно виступати. Цей період був водночас і дуже складним, і дуже цінним. Він загартував мене — як виконавицю і як людину.

Працювати в жіночому колективі — це окремий виклик. Часто потрібно відмовлятися від особистих амбіцій заради спільної цілі. Зрештою, жанр гурту з часом дещо змінився, віддалився від початкової концепції — і я вирішила відійти. Але сьогодні я підтримую добрі стосунки з деякими учасницями. І я щиро вдячна тому періоду — він навчив мене стійкості, самоповазі й розумінню власної творчої природи.

– У якому жанрі тобі зараз найкомфортніше працювати? Що тобі найбільше імпонує?

"Я винесла з театру дуже сильну потребу — творити попри все.

– Я відкрита до різних жанрів. Дуже люблю досліджувати мультикультурність у музиці, антропологічний підхід до пісні. Мені цікаво, як звучання народів світу поєднується між собою, як можна народну пісню вплести в сучасні музичні форми. Ще з часів студентства мені близький джаз.

Загалом я готова працювати з майже будь-яким жанром — якщо він має для мене сенс, внутрішній імпульс. Тому люблю експерименти, мікси, жанрові перетини — це моя стихія.

– Гаразд, тоді простежимо твій шлях далі на захід. Чому саме Прага? Як Чехія стала для тебе новим домом?
– У 2018–2019 роках наш львівський курс працював над виставою зі студенткою DAMU — українкою, яка обрала спільний проєкт як свою дипломну роботу. Ми мали змогу поїхати до Праги, побачити саму академію, познайомитись зі студентським середовищем. І коли я потрапила на DAMU, мене вразила творча атмосфера: щирі, відкриті студенти, жива енергія, відчуття свободи в пошуку. Я подумала: я теж хочу бути в такому богемному середовищі. А потім у моєму житті з'явився мій майбутній чоловік – Артем Поздняков. На початку наших стосунків він розповів, що вже вступив до вишу в Чехії і я несподівано для себе вирішила: а чому б і мені не спробувати?

Почала вивчати чеську. А якщо вже вчити мову, то чому б не спробувати вступити саме на DAMU?

Мій чоловік мене підтримав, сказав: спробуй, у тебе вийде. І вийшло: я вступила з першої спроби. І тільки коли вже отримала підтвердження, до мене дійшло, що я справді кардинально змінюю своє життя. Що я змогла — за рік вивчити нову мову, подолати страх і наважитись на цей крок — переїхати в нову країну. Це було по-справжньому... кіношно.

Вероніка Позняк з чоловіком Артемом.

– Ваше партнерство — не лише особисте, а й творче? Ви співпрацюєте музично?
– Так, ми певною мірою з'єдналися і в музиці. Артем — чудовий музикант і аранжувальник.

Я завжди любила народну творчість, але мене цікавить не лише її канонічне звучання — а й пошук нових форматів, переосмислення традицій. Коли поруч є професійний класичний гітарист, який уміє працювати з формою, з гармонією — народна пісня отримує інше дихання. Мені дуже подобається в нашій спільній роботі те, що Артем підходить до кожного твору глибоко, структуровано. Він продумує складні аранжування, розвиває ідеї. Це справжня співтворчість — і я дуже її цінюю.

– Ти піаністка за освітою, але обрала саме акордеон. Чому?
– Акордеон — це мій улюблений інструмент через його мобільність. Рояль із собою не потягнеш, а акордеон можна взяти будь-куди. Він — ніби сценічний партнер, дуже кабаретний, я б сказала. Мені він нагадує епоху початку XX століття. Я часто використовую його саме в кабаретному жанрі, хоча іноді він звучить і як орган. Він гнучкий, багатоголосий, з ним можна втілювати дуже різні настрої.

Звичайно, фортепіано для мене теж рідне — я з нього починала. Але воно передбачуване: ти одразу чуєш, що це фортепіано. А з акордеоном — не завжди. Він багатоликий і це мені подобається.

Вистава "Забутим шляхом Прага–Львів" (Zapomenutou cestou Praha-Lvov)

– Затронувши тему музики, розкажи більше про свої вокальні воркшопи.

– У Львові це вже звична практика — багато людей ведуть воркшопи з народного співу, є попит, є аудиторія. Коли я переїхала до Чехії, зрозуміла: тут інша ситуація. Чехи загалом не дуже люблять співати разом, не мають такої традиції, як в нас. Але українцям це цікаво. І, як виявилося, не лише їм — до мене почали приходити й чехи.

Я просто почала організовувати співочі зустрічі. Спочатку — на Віноградах, у Жижківському костелі, завдяки підтримці Петра Собаліка (ред.: керівник проєкту DOMA програми роботи з мігрантами). Потім познайомилася з Давідом Зелінкою (ред.: чеський режисер, перформер, публіцист і перекладач). Він запросив мене провести воркшопи в чудовому просторі — дерев'яній хатинці в Прокопському яру. І це був новий етап. Аудиторія, яку привів Давід, виявилася дуже чутливою, зацікавленою — вони хочуть повертатись, хочуть співати.

Я працюю з українською народною піснею. Але це не просто спів — це робота з голосом, з тілом, із внутрішньою свободою. На моїх воркшопах люди реально пітніють. Всі втомлені — але водночас очищені. Це видно одразу. Виходять ніби інші — спокійніші, відкритіші.

– Які відгуки ти отримуєш від учасників, особливо чехів? Як вони сприймають українську народну пісню?

– Найчастіше — із захопленням. Вони вражені тим, яка це сила. Одна жінка сказала після заняття: "*Тепер я розумію, чому ви воюєте. Я відчуваю цю вашу силу. Я не знала, що ви такі… відьми*". І для мене це було абсолютно чесне, необразливе порівняння – як визнання глибокої внутрішньої потуги.

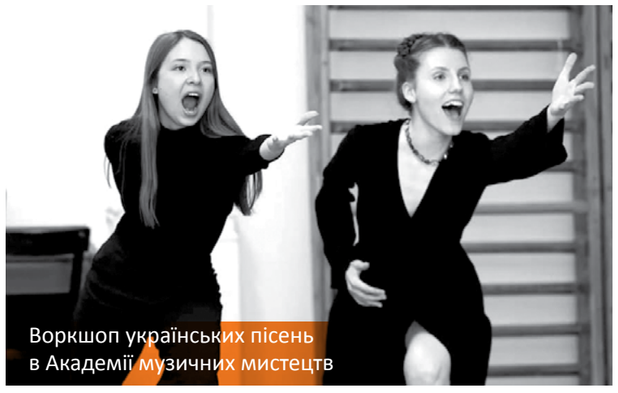
Ще одна учениця, яка постійно ходить на воркшопи, якось сказала: "*Після ваших пісень мені так добре, ніби я відкриваю щось, що забороняла собі все життя*". Це безцінно. Особливо коли людина в дорослому віці усвідомлює, що спів дає їй змогу зняти якісь внутрішні заборони.

А найважливіше — що ці воркшопи стали репрезентацією української культури. Мені неймовірно цінно чути від людей висновки не лише про музику, а про нас як народ. Вони кажуть: "*Ви глибокі. Ви сильні. Ви справжні*". І вони це відчувають не з новин — а з пісні.

– Чи відчуваєш, що твоє мистецтво допомагає налагоджувати взаєморозуміння між українською та чеською культурами?

– Так, справді, я завжди намагаюся знайти мову, якою можна пояснити наш культурний код чехам. І водночас — знайти у їхньому коді те, що перегукується з нашим. І така спільність справді є.

Як і в нас, у Чехії теж багато що було зруйноване чи приглушене в минулому — політикою, владою, режимами. І тепер, коли ми в Україні повертаємося до автентики через народну пісню, мені надзвичайно цінно чути від чехів: *"А в нас так само було", "А ми так теж співали"*. Цей місточок не був моєю свідомою метою, але він природно з'явився — як зв'язок, що живе між людьми.

Воркшоп українських пісень в Академії музичних мистецтв

– Як ти пояснюєш подібність деяких пісень — коли, наприклад, чехи впізнають у наших піснях свою традицію? Це, певною мірою, освітній процес або навіть культурна дипломатія?

– Так, це дуже захопливо. Коли знаходиш такі пісні — це ще одна можливість сказати: дивіться, ми завжди були частиною Європи. Не того "болота", яке нам нав'язують, а великої європейської культурної мозаїки. Бо ці пісні ходили між народами, подорожували. І коли співаєш своєю мовою пісню, яку впізнають і чехи — це ніби маленьке чудо. Мелодія знайома, сенс подібний, просто текст адаптований. Це справжнє кочівництво пісень — рух традицій крізь час, кордони й покоління. І в цьому русі — неймовірна сила.

– Яку пісню ти б назвала такою, що найкраще відображає це "кочівництво пісень"?

– Насамперед мені згадується "За воячка" — я взяла її у свою концертну програму, тому вона мені близька. Є ще колядка — майже ідентична українській, лише трохи змінений фінал. Ось такі пісні і є, на мій погляд, живим прикладом того, як традиції рухаються, змінюються, але зберігають свою сутність.

– У твоїй акторській біографії є вистава "Кафе 1933", яка через театр розповідає про одну з найболючіших українських трагедій. Що для тебе означала участь у цьому проєкті?

– Це була дуже сильна вистава. І, на мою думку, вона була потрібна. Я чула багато відгуків від чеських глядачів — вони знали слово "Голодомор", але не розуміли масштабу трагедії. Вони ніколи не відчували її емоційно. А вистава це змінювала. Вона виносила те, що не було проговорене. І це не тільки

> **Саме музика сьогодні дає мені більше — свободи, сили, змісту.**

чеська проблема — в Україні теж ця тема досі не до кінця усвідомлена.

Для мене це був важливий період. Але він завершився. Я відчуваю, що наразі не готова створювати щось подібне — тому що ще досі живе це емоційне відлуння.

– Як тобі було працювати в такому форматі?

– Ми грали в реальному кафе — у приміщенні старої кав'ярні, яке нині використовується як виставкове місце. Я завжди шукаю зв'язок із середовищем, у якому відбувається дія. Люблю працювати з різними локаціями — адже в кожній голос звучить інакше. Пісня завжди відгукується на те, що її оточує — це своєрідний діалог.

До того ж, у "Кафе 1933" я була не лише акторкою. Я відповідала за музику: шукала пісні, керувала вокальними сценами, слідкувала, щоб скрипальки вчасно грали свої партії. Це була така мультифункціональна роль — і мені було дуже цікаво. Але я розумію, що іноді брала на себе більше, ніж мала. Цей досвід навчив мене не "вистрибувати з черевиків", не вигорати.

– Як війна змінила твоє розуміння ролі митця? Чи змінився твій внутрішній фокус?

– Однозначно змінився. Я добре пам'ятаю перші місяці після вторгнення: я казала собі — театр завжди зі мною, але водночас не бачила в ньому сенсу. Не бачила сенсу в акторстві як такому. Багато моїх колег в Україні тоді відчували те саме — замість вистав вони просто відкривали театри як укриття, займались волонтерством. Не було внутрішнього бажання грати. Навіть бажання проживати ролі — бо життя було надто болючим, надто реальним, і кожна емоція була не на сцені, а тут, у кімнаті, в серці, в новинах.

Мабуть, не випадково я тоді імпульсивно звернулася до музики. І це змінило моє сприйняття себе в театральному просторі, зрозумівши, що саме музика сьогодні дає мені більше — свободи, сили, змісту. Театр і далі живе в мені, я користуюсь його інструментами у викладанні, в роботі з голосом, з тілом. Але якщо говорити про те, чим я зараз живу — то це, безумовно, музика.

– Як ти знаходиш баланс між сценічною, вокальною та педагогічною діяльністю?

– Це непросто. Усе це забирає багато сил. Найважливіше — навчитися робити паузу. Давати собі час на відновлення. Бо я постійно працюю з людьми — це велика відповідальність, особливо якщо хочеш бути чуйною, уважною, екологічною до інших. Іноді, звісно, не вдається. Ми всі люди. Але я вчуся відчувати момент, коли треба зупинитися, побути в тиші, перезарядитися. Це для мене тепер не менш важлива складова, ніж сама творча робота.

– Над чим ти працюєш зараз? Які проєкти чи мрії тебе найбільше захоплюють на цьому етапі?

– Дуже широке питання! Бо я — як та робоча бджола: завжди знайду, де зібрати мед. Або принаймні — перспективу збору меду. У мене кілька напрямків діяльності.

Я активно викладаю на DAMU та в Ательє живої педагогіки (zivapedagogika.eu) де веду вокал, спів і роботу з голосом. Тож у педагогічному плані я планую розвиватись далі. Але не забуваю і про свій творчий бік.

Зараз ми з Артемом готуємо нову програму — для акторки й гітари. Там буде текст, жива музика, іспанський матеріал — дуже цікава драматургія. Називається Platero & I. Це один із проєктів, який мене надихає.

Ще один важливий напрям — власна авторська музика. У мене накопичилось чимало своїх пісень і вже настав момент їх випустити у світ. Це і співи на основі народного матеріалу, і зовсім оригінальні речі.

І загалом, моє завдання зараз — шукати в усьому ці маленькі радощі: у творчості, у спілкуванні, в допомозі людям. Це мене зцілює. Це — моя опора. ■

Розмова: Тетяна Пилипчук

ПЕРСОНА

Бойчукізм: як Михайло Бойчук зробив українське мистецтво авангардом XX століття

Текст: Олег Баланда

На початку XX століття, коли Париж кипів авангардом, а Пікассо, Матісс і Модільяні переосмислювали форму, молодий українець Михайло Бойчук запропонував щось геть протилежне — повернення до архаїки. Його твори, схожі на фрески XIII століття, несподівано стали новаторськими. Так народився бойчукізм — школа, що з'єднала візантійську традицію, українське народне мистецтво й модерн. Цей стиль не просто переосмислив естетику. Він став повноцінною мовою, якою молодий автор заявив про себе світові. Архаїчне в ньому постає не як щось відстале, а як живий авангард — проривний, органічний, наповнений силою спільної пам'яті.

Цей період закарбував момент великого тектонічного зсуву у світі мистецтва. Європейський модерн переживав водночас і апогей, і кризу. Старі школи — академізм, реалізм, класицизм — втрачали авторитет, хоча все ще трималися на інерції століть. Утім, молоді художники відчували, що реальність більше не вміщується у рамки, визначені XIX століттям. І головне — що ці рамки вже не промовляють до нової людини. Вибухнули імпресіонізм, постімпресіонізм, символізм, а за ними — кубізм, фовізм, експресіонізм. Світ шукав не форму, а голос.

На цьому тлі Франція, зокрема Париж, стає не просто географічною точкою тяжіння, а лабораторією нових сенсів. Художники відмовляються від ідеї наслідування природи. Пейзаж уже не має бути "таким, як насправді". Замість оптичної ілюзії — враження, ритм, структура, знак. Малярство з наочного перетворюється на концептуальне. І в цьому перетворенні особлива роль випадає тим, хто зважується на ризик — відмову не лише від форми, а й від ідеї художника як індивідуального генія.

Це десятиліття стає також часом активного звернення до "іншого" мистецтва — примітивного, народного, неакадемічного. Пікассо, захоплений африканськими масками, працює над "Авіньйонськими панянками". Пол Ґоґен вирушає до Океанії в пошуках "первісної істини". Анрі Руссо стає символом наївного живопису, який несподівано виявляється глибшим за сотні академічних етюдів. Усі ці пошуки мають спільну інтенцію — звільнити живопис від диктату класичного бачення й відкрити доступ до колективного підсвідомого.

Усе це — контекст, у якому з'являється феномен Михайла Бойчука. Але на відміну від багатьох своїх сучасників, він звертається не до екзотики чи колоніальної археології, а до власного — до українського. Для європейського мистецтва це був жест абсолютно неочікуваний. Адже Бойчук не просто черпав із традиційної культури — він формував з неї цілісну систему нової естетики. Візантійське золото, ритм ікони, узагальнені форми — усе це у нього стає не стилізацією, а основою сучасної мови.

Таким чином, на роздоріжжі між академічною традицією і радикальним новаторством постає бойчукізм — відповідь не через руйнування, а через віднайдення витоків. Він стає мостом між сакральним минулим і модерною дійсністю, а також візією того, як українське може звучати в авангардному хорі не як ехо, а як окремий голос.

Михайло Бойчук — фігура виняткова. І не лише завдяки художній майстерності чи гучній славі в Парижі. Він — приклад того, як із глибоко українського кореня може прорости європейське дерево. Його життя — це рух у двох напрямках одночасно: вглиб національного й угору — до загальнолюдського. Виходець із селянської родини з Тернопільщини, він ще підлітком показав надзвичайну здібність до малярства. І що важливо — ця здібність була помічена і підтримана.

> **На роздоріжжі між академічною традицією і радикальним новаторством постає бойчукізм.**

Група "Renovation Bizantine". Зліва направо стоять: Гелена Шрамм, Микола Касперович; сидять:Тадеуш Налепинський, Софія Бодуен-де-Куртене, Софія Налепинська, Софія Сеґно, Михайло Бойчук (в центрі). Париж, 1910

Ключову роль у його становленні зіграв митрополит Андрей Шептицький. Саме він підтримав Бойчука матеріально і духовно, давши змогу вчитися у Львові, а згодом й у Кракові, Відні, Мюнхені та Парижі. Шептицький бачив у ньому шанс для українського мистецтва вийти з тіні провінційності, з-під тиску імперських рамок і заявити про себе на рівних з Європою. Це була віра не лише в талант юного Миколи, а в ідею, яку той мав силу втілити.

Бойчук отримав блискучу академічну підготовку. У Кракові його викладачами були Фердинанд Рушець і Яцек Мальчевський — знані польські модерністи. У Мюнхені він відкриває для себе німецький романтизм, у Дрездені вивчає твори Раннього Відродження. У Парижі — центрі світового авангарду — він не просто вчиться, а вступає в діалог із самим мистецьким сучасним. Він відвідує Академію Вітті, знайомиться з Морісом Дені, Полем Серюз'є, П'єром Бонаром — постімпресіоністами, що шукали шлях до цілісності образу. Але замість того, щоб розчинитися у французькому модерні, Бойчук збирає з усіх побачених впливів щось своє.

Його не захоплює західноєвропейська ренесансна тілесність. Натомість він дивиться далі — в бік Візантії, в бік проторенесансу, у напрямку Чимабуе, Джотто, Фра Анжеліко. Його вабить не зовнішня естетика, а структурна ясність, функціональність і сакральність образу. Паралельно він досліджує українське — народні ікони, мозаїки, розписи, килими. Те, що для багатьох було "наївним" або "відсталим", для Бойчука стає джерелом візуальної мудрості. Його архаїка — це не спроба втекти від сучасності, а спосіб поставити їй виклик.

Його перші серйозні роботи — зокрема "Жінка з гусками", "Королівна", "Ала темпара" — уже містять стильові елементи, які згодом стануть підґрунтям бойчукізму: площинність, декоративність, акцент на ритмі та умовності. Але головне — це бажання створити синтетичне мистецтво. Не просто картину, а візуальну систему, здатну функціонувати в архітектурному просторі, говорити з глядачем не через сюжет, а через присутність.

У 1908 році він відкриває у Парижі власну майстерню. І навколо нього починають збиратися молоді художники. Вони не просто вчаться у нього — вони працюють колективно. Як середньовічний цех. Вони разом змішують фарби, обговорюють композиції, шліфують форми. Цей принцип — колективна творчість — згодом стане основою бойчукістської школи. І саме в цей момент формується ядро майбутнього явища: естетика, етика, метод.

Та Бойчук — не лише художник. Він мислитель. Він шукає не ефект, а сенс. Не стиль, а систему. І в цьому він схожий не стільки на своїх сучасників-модерністів, скільки на теоретиків мистецтва доби Середньовіччя. Його твори — не стільки для споглядання, скільки для перебування в них. Вони створені для простору — для стіни, для храму, для публічного інтер'єру. Вони не просто зображують — вони втілюють інший тип зору, іншу епістемологію образу.

Саме тому постать Бойчука не можна звести до "успішного митця" чи "представника українського авангарду". Це був митець, який мислив категоріями цивілізаційного стилю. Він вірив, що українська культура має всі підстави стати джерелом модерности. Не споживачем, а творцем. Не наслідувачем, а носієм нової традиції. І він зробив усе, щоб це відбулося.

Париж початку XX століття жив естетичним вибухом. Нові напрямки виникали зі швидкістю маніфестів. Імпресіоністи, кубісти, фовісти, символісти — кожен прагнув скинути тягар академічного минулого. Художник мав не відтворювати світ, а говорити з ним на новій мові. В умовах цієї революції з'являється явище, що вирізнялося повною відсутністю бажання змагатися з сучасністю її ж інструментами.

Михайло Бойчук виставляє в Салоні Незалежних твори, що більше нагадують середньовічні фрески, ніж авангардні пошуки. Жінки з гусками, площинні композиції, золоте тло, позбавлене перспективи — усе це виглядає так, ніби витягнуто з мозаїки в соборі Сан-Вітале. Проте щось у цих роботах виявилося надзвичайно актуальним. Погляд критиків звернувся на них не з подивом, а з повагою. Сам Гійом Аполлінер відзначив у своїх текстах енергію цієї "нової Візантії".

Проте поворот у бік візантійської естетики не був жестом музейного копіювання. Бойчук і його учні шукали спосіб говорити з сучасником, спираючись на те, що пережило століття. Архаїчні форми дозволяли створити атмосферу тиші, рівноваги, етичної концентрації. Стиль, який багато хто вважав забутим, раптом почав дихати в новому контексті — з силою, якої бракувало формальним експериментам сучасників.

Коли західноєвропейський модерн занурювався в руйнацію форми, Бойчук пропонував інший шлях — структурну цілісність. Там, де одні прагнули знеособлення, він повертався до архетипів. Його твори вбирали в себе духовну глибину візантійського канону, народну енергію українського іконопису та тектоніку монументального малярства.

З Парижа виходить новий тип мистецької спільноти. Майстерня Бойчука стає простором, де формується цехова культура: учні працюють над спільними композиціями, мислять образ у межах архітектурного простору, думають у категоріях циклів, серій, ансамблів. Вони не шукають авторства — шукають форми, що має силу впливати на свідомість.

Термін *renovation byzantine* виникає саме в цьому контексті. Йдеться про відродження, в якому давнє

ПЕРСОНА

не закостеніле, а оновлене. Візантійська модель знову оживає — тепер не в іконостасі, а на виставковій стіні. Мистецтво Бойчука не претендує на оригінальність у сенсі модерністського новаторства. Воно пропонує глибину — ту, яка виникає з безперервності традиції.

Париж дав Бойчуку більше, ніж визнання. Він дав йому переконання, що обрана естетика має універсальну силу. Саме у цій столиці модерну постає переконання, що образ, укорінений у спільній пам'яті, має сильніший вплив, ніж будь-який жест протесту. Тут формується основа бойчукізму як системи — не стилю, не школи, а мистецького світогляду.

Для Михайла Бойчука й учасників його спільноти образ перестає бути приватною емоцією художника. Він стає інструментом комунікації з громадою, формою зосередження, способом організації простору.

Основу бойчукізму становлять принципи, що виходять з фрескового мислення. Композиція підпорядкована стіні. Малюнок живе разом із архітектурою, а не змагається з нею. Образ укладено в систему ритмів і площин. Колір обмежений, але виразний. Простору багато, але він не перспективний, а дихаючий — такий, що утримує спокій і напругу водночас.

Площинність у бойчукізмі не є запереченням об'єму, а продуманою умовністю. Так само й фігури: вони не театральні, не сценічні. Вони стоять, сидять, працюють, зосереджуються — і завжди існують у рамках великої структури. Їхня мовчазність промовляє сильніше, ніж динаміка жесту. Вираз — у поставі. Дія — в очікуванні. Все вирівняно за внутрішнім ритмом.

Обличчя персонажів не мають індивідуальних рис. Це не портрети конкретних людей, а архетипи. Селяни, ремісники, жінки, діти — кожен виконує свою функцію в образному ланцюгу. Людське зображене так, щоби його можна було впізнати в колективному досвіді. Особисте не зникає, але стає частиною спільного.

Твори бойчукістів часто позбавлені глибокої тіні. Це створює ефект ясності. Немає драматизму, до якого прагнули романтики. Замість емоції — статика, присутність. І ця статика — цінність, бо вона несе в собі порядок. Образи бойчукізму не метушні, а переконливі.

Окрім візуального ряду, важливою була функція образу. Бойчук орієнтував своїх учнів на участь у створенні публічного простору. Їхні роботи мали жити в театрах, школах, санаторіях, клубах. Не в приватних колекціях, а в місцях, де люди збираються разом. Це формувало відповідальність — художник працює для спільного погляду.

Народне мистецтво посідає в бойчукізмі центральне місце. Воно не слугує фольклорним оздобленням. Його структура — логіка орнаменту, колірна стриманість, симетрія — закладають принцип побудови всього твору. Замість етнографічної ностальгії — філософія форми, що виникла на ґрунті досвіду багатьох поколінь.

Усе це разом створює ефект глибокої довіри. Глядач не дивиться на бойчукістську роботу як на щось показне чи загадкове. Він входить у неї. Образ стає середовищем, у якому можна перебувати. Мистецтво перестає бути винятковим — воно стає середовищем.

У 1917 році Михайла Бойчука обирають професором щойно заснованої Української Академії мистецтв в Києві. Його школа отримує офіційний статус, навколо нього гуртуються талановиті учні: Василь Седляр, Іван Падалка, Оксана Павленко, Софія Налепинська-Бойчук. Вони працюють над монументальними розписами для публічних просторів. Їхні фрески прикрашають публічні інтер'єри у Харкові, Києві, Одесі. Серед них — знаменита серія в Червонозаводському театрі, в якій художники зображували героїку праці, селянське життя, образ нового суспільства.

Проте визнання тривало не довго. Кінець 1920-х років ознаменувався змінами, що визначили долю українського мистецтва на десятиліття вперед. Політична лібералізація доби українізації поступово згорталась. Разом із нею зникала і можливість існування живого культурного процесу. Мистецтво, яке ще недавно було простором пошуку, почали перетворювати на ідеологічний інструмент. Для бойчукістів це означало катастрофу.

У1930-х роках завдяки репресивним методам окупаційної совєцької влади доробок бойчукістів було знищено під приводом "формалізму" та "націоналістичних ухилів". Школи бойчукізму оголосили ворожими радянській ідеології. Проти самих митців розпочалась кампанія дискредитації. Їх звинувачували у "націонал-буржуазному формалізмі", у відриві від робітничого класу, у спробах створити "українське мистецтво поза ленінськими принципами".

У 1936 році арештовано самого Бойчука. Його допитували з особливою жорстокістю. Через кілька місяців розстріляно. Разом із ним — Седляра, Падалку, ще кількох учнів і колег. Роботи вилучали з музеїв, фрески замальовували, імена викреслювали з енциклопедій. Від школи залишився шрам. На десятиліття ім'я Бойчука зникло з публічного простору. Його учнів змушували зректись свого вчителя. Тих, хто вижив, змусили мовчати.

Це був не лише удар по групі художників. Йшлося про щось глибше — про системне знищення інакшої моделі культури. Бойчукізм уособлював собою альтернативу. Не академізм і не офіціоз, не копіювання Заходу і не сировина для пропаганди. Це був проєкт, у якому мистецтво мало бути інструментом формування свідомості — без зовнішнього примусу. Саме така модель стала небезпечною для тоталітарного режиму. Її потрібно було не спростувати, а стерти.

> **Художник працює для спільного погляду**

Спроба створити український модерн на основі власного культурного ґрунту була розцінена як злочин. Митець, який повертався до ікони, до стіни, до співіснування з народним досвідом, виявився запереченням моделі централізованої культури. Репресії були не лише актом фізичного знищення. Вони були способом відрізати покоління від традиції.

Проте повне викорінення не відбулося. Архіви зберегли ескізи, фотографії, спогади. Учні — навіть після відречення — продовжували у приватному порядку говорити про Бойчука. Ідеї його школи знаходили відлуння в декоративному мистецтві, графіці, архітектурному оздобленні радянського періоду. Пам'ять не вдалося знищити повністю.

Коли наприкінці XX століття в Україні почали переосмислювати культурну спадщину, ім'я Михайла Бойчука знову виринуло з тіні. Те, що десятиліттями було забороненим, почали вивчати, аналізувати, повертати

Михайло Бойчук. Пророк Ілля, 1912; дерево, темпера; НМЛ

в контекст. У 1990-х роках з'являються перші спроби реконструювати бойчукістську програму, віднайти втрачені ескізи, згадати знищені фрески. Цей процес триває й досі.

Сьогодні бойчукізм сприймається як одне з найцілісніших явищ українського мистецтва XX століття. У ньому поєднується висока дисципліна форми, глибока символіка образу, світоглядна відповідальність митця. Для сучасного глядача, звиклого до індивідуальних проявів, ця система може здаватися суворою. Але саме в цій суворості — етична ясність.

Повернення Бойчука — це не лише історична справедливість. Це відкриття простору для діалогу з традицією. Багато сучасних художників, дизайнерів, графіків, театралів відчувають у бойчукізмі ресурс. Це джерело, яке не вичерпалося. Воно здатне надихати не лише образами, а самою ідеєю художнього мислення, де є структура, ієрархія, контекст, взаємозв'язок між частинами.

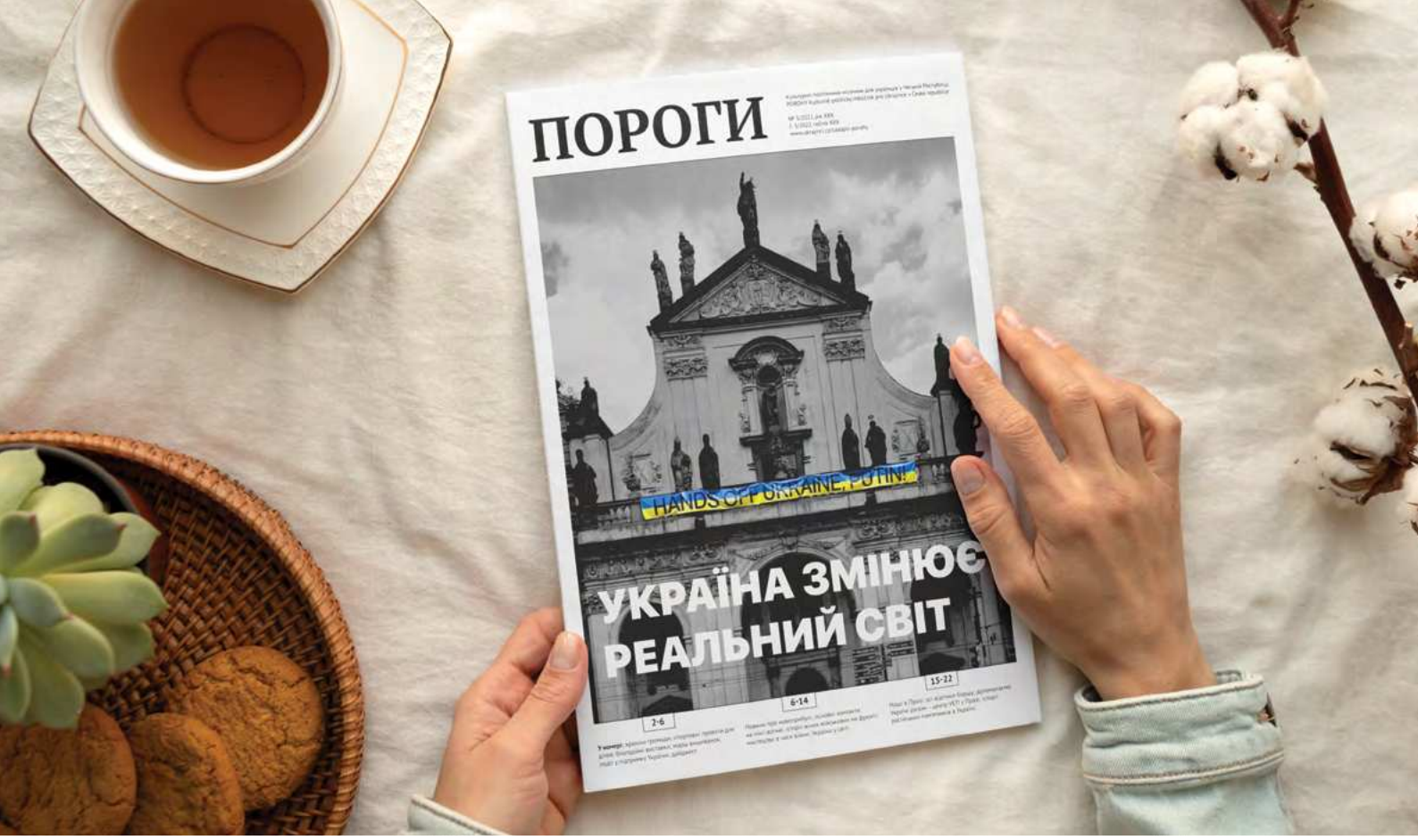
Школа Бойчука створила рідкісний приклад українського модерну, що не потребував запозичення чужих форм. Його мова виростала з місцевої ґрунтовності, з візантійського кореня, з народного орнаменту. Така модель стає особливо актуальною в часи пошуку культурної самобутності. Вона демонструє, що шлях до авангарду не обов'язково веде через розрив — іноді його відкриває глибоке входження в витоки.

Символічно, що бойчукізм пережив і систему, і забуття. Роботи, які колись намагались знищити, сьогодні експонують. Ті, кого намагались викреслити з мистецьких історій, повертаються як носії живої традиції. Бойчук не зберіг себе у вітринах, але його вплив пронизує тканину української візуальності — навіть там, де його імені не згадують напряму.

У цьому впливові є особлива гідність. Його не нав'язують, не декларують, не прославляють. Він працює тихо — як етична інтонація, як логіка форми, як присутність поза шумом. І саме тому бойчукізм сьогодні — не музейний феномен, а простір для осмислення. Мислення про красу, що не потребує пояснення. Про образ, що утримує людину в рівновазі. Про традицію, що не вимагає поклоніння, а кличе до дії. ■

Михайло Бойчук. Молочниця, 1922; полотно, олія; НХМУ

Посилання на формуляр

ПЕРЕДПЛАТА МІСЯЧНИКА "ПОРОГИ" ВСЬОГО ЗА 700 CZK / РІК РАЗОМ З ПОШТОВОЮ ПЕРЕСИЛКОЮ

QR Platba

Замовити часопис можна так:
вислати кошти на рахунок: **1925774379/0800**
і повідомити редакцію про оплату
та адресу замовника.

Інформація: **uicr@centrum.cz**
або на: **ukrajinci.cz/ua/casopis-porohy**

instagram.com/porohyjournal

facebook.com/PorohyJournal

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. № 4/2025, рік XXXIII. Підписано до друку 22 липня 2025 року. **Ел. пошта**: uicr@centrum.cz. **Інтернет-адреса**: www.ukrajinci.cz/ua/casopys-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. **Номер готували**: Тетяна Баланда, Олег Баланда. **Художнє оформлення та верстка**: Тетяна Баланда, www.plttn.com. Використовуються повідомлення пресслужб посольств, інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і не поділяти поглядів автора. Часопис видається із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: "Українська ініціатива в ЧР", Воцелова 3, Прага 2, ід. номер: 60448296; **контакт**: editorial@porohy.cz, www.porohy.cz; facebook.com/PorohyJournal; instagram.com/porohyjournal; **розрахунковий рахунок**: 1925774379/0800.

Porohy – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12 krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského "porih" – práh, říční práh. Číslo 4/2025, ročník XXXIII. Uzávěrka: 22. Července 2025. **E-mail**: uicr@centrum.cz, **web**: www.ukrajinci.cz/cs/casopis-porohy/, registrační číslo: MK ČR/7044. **Číslo připravili**: Teťana Balanda, Oleh Balanda. **Art director a redaktor**: Teťana Balanda, www.plttn.com. Používáme tiskové zprávy velvyslanectví, informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Za pravdivost uvedených informací je zodpovědný autor článku. Redakce může krátit text a neshodovat se s názory autora.
Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: Ukrajinská Iniciativa v ČR, z.s., Vocelova 3, Praha 2, IČO: 60448296, **kontakt**: editorial@porohy.cz, www.porohy.cz;
facebook.com/PorohyJournal; instagram.com/porohyjournal; **číslo účtu**: 1925774379/0800.

MINISTERSTVO KULTURY